

# Про деякі особливості стратегій допиту заангажованого свідка в суді



**Наталія САВІНОВА** адвокат, к.ю.н., докторант Львівського університету  
внутрішніх справ

*Стаття Савінової Н.А. присвячена проблемі отримання в судовому процесі належних доказів від заангажованого свідка. Автор доводить необхідність врахування індивідуальних та особистісних характеристик свідка при підготовці до судового дослідження його свідчень, акцентує увагу на проблемі свідомої та підсвідомої заангажованості свідка та на потребі спеціального аналізу і врахуванні особливостей кожного свідка при постановці питань, що мають значення для вирішення справи.*

*Ключові слова: свідок, заангажований свідок, агресивний свідок, належність та допустимість доказів, упереджене ставлення свідка, оцінка показань свідка.*

*Стаття Савінової Н.А. присвячена проблемі отримання в судовому процесі належних доказів від заангажованого свідка. Автор доводить необхідність врахування індивідуальних та особистісних характеристик свідка при підготовці до судового дослідження його свідчень, акцентує увагу на проблемі свідомої та підсвідомої заангажованості свідка та на потребі спеціального аналізу і врахуванні особливостей кожного свідка при постановці питань, що мають значення для вирішення справи.*

*Ключевые слова: свидетель, заангажированный свидетель, агрессивный свидетель, принадлежность и допустимость доказательств, предвзятое отношение свидетеля, оценка показаний свидетеля.*

**В**раховання психологічних особливостей людини виступає ключовим при проведенні психологічної та комплексної психолого-психіатричної та наркологічної експертизи. Однак у судовому процесі такі особливості і, зокрема, при показаннях свідків залишаються поза сприйняттям учасників і суду, оскільки оцінюється саме та інформація, яка свідком передається.

При цьому в переважній більшості випадків свідки не висловлюють свою позицію нейтрально. Вони здебільшого схилиються до позиції певної сторони, обвинувачення

або захисту, тобто є наперед заангажованими проти позиції противної сторони, і, відповідно, їхні показання повною мірою об'єктивізувати надто важко.

Така позиція свідка не може слугувати перешкодою для допиту будь-якого свідка з метою отримання необхідної інформації, тому підходить до правильного ведення останнього потребують аналізу.

Для початку звернімо увагу на деякі ключові моменти, сприйняття яких дасть змогу виділити основні напрями роботи із заангажованим свідком.

Залежно від того, позиція якої із сторін свідомо або підсвідомо

обрана свідком, його поведінка обумовлюється, насамперед, «нападом» або «захистом». Так, заангажований свідок позивача та обвинувачення переважно проявляє певний вид активної або пасивної агресії і демонструє силу своєї позиції, спираючись саме на позицію сторони позивача або обвинувачення.

Натомість свідок відповідача і захисту переважно зорієнтований на контрдії щодо суті позову та обвинувального вироку: своїми показаннями він висуває контраргументи позову або обвинувальному вироку (діючи свідомо або підсвідомо).

Отже, в обох цих випадках ключовими для об'єктивізації показань стають суть позову або обвинувачення, окремі позиції яких спрощують як підстави аргументу та контраргументу в свідченнях.

Другий важливим момент, який необхідно сприймати аргументи, це наявність самоідентифікації свідка. Заангажованість свідка залежить від того, з ким із учасників судового розгляду він підсвідомо встановлює порівняння своєї особистості, відчуттів, спогадів, досвіду тощо.

При цьому свідок може ідентифікувати себе не лише із сторонами, підсудним та потерпілим, а й з представником державного обвинувачення (дуже поширена позиція свідка), захистом або суддею.

Така самоідентифікація свідка, залежно від об'єкта, який він собі обрав, обумовлює і характер показань свідків: відверто негативне прийняття будь-яких запитань захисту або представника протилежної сторони, агресивні репліки в бік підсудного, запитання і пропозиції судді тощо.

Тому акцентуємо увагу на другому наріжному камені сприйняття заангажованим свідком своєї позиції: наявність його самоідентифікації з певним учасником процесу, що впливає на характер його показань, спосіб подачі інформації, створення негативного або позитивного сприйняття його показань судом та учасниками процесу.

Потрібно враховувати також той факт, що важливим показником оцінки заангажованого свідка є його тендерна приналежність та вік. Важно заперечувати, але «найкращим» і одночасно «найгіршим» свідком є самотня пенсіонерка, старша за 65 років: вона все бачить, з усього робить висновки, але навіть у неї самої наявні великі сумніви щодо того, що саме вона бачила і чи правильні висновки з цього зробила. Отже, такого свідка взагалі віднести до свідка по певній позиції, адже він протягом процесу (навіть, відповіді на тотожні запитання від сторін процесу) може давати протилежні показання, залежно від свого суб'єктивного сприйняття

поставленого запитання і ставлення до особи, що таке запитання поставила.

При цьому, як і при оцінці претендентів для комплектації команди присяжних, при допиті заангажованих свідків потрібно виходити з оцінки їхніх психофізичних характеристик, обумовлених статтю, віком, родом занять, сімейним станом, кількістю, віком, статтю їхніх дітей та низкою інших критеріїв, які впливають на їхнє світосприйняття, і, безумовно, ставлення до протилежної сторони в процесі.

Отже, згрупуємо визначені три позиції як такі, що впливають на оцінку учасником процесу заангажованого свідка:

1. Яку власну позицію щодо обвинувачення або позову обрав свідок у процесі (він спирається на такий, чи відмітає його).

2. З ким із учасників процесу свідок себе ідентифікує.

3. Які індивідуальні особливості свідка впливають на його позицію щодо позову або обвинувачення.

З наведеного переліку випливають ще фактори, правильна оцінка яких і відповідна розробка стратегій допиту дасть позитивний результат. До таких факторів належать:

1.1. Чи здатен свідок давати показання, абстрагуючись від змісту позову чи обвинувачення.

1.2. Чи відчуває він особисті неприязні відчуття до відповідача або підсудного.

1.3. (3.3). Чи може він (навіть потенційно) отримати певні бонуси від вирішення справи на користь тієї сторони, заангажованим до якої він є.

2.1. Ідентифікація з відповідним учасником процесу відбувається через:

- симпатію до нього;
- антипатію до іншого учасника процесу;
- схожість (тієї ж статі, тієї ж статури, у тому ж віці);
- підсвідомо незахищеність і потреба у «прикріпленні»;
- інші причини.

2.2. Чи буде такий свідок «в унісон» відповідати за запитання учасника, з яким він себе ідентифікує.

2.3. (3.1). Чи дає свідок саме показання, намагається дати саме інформацію чи демонструє свою «позицію», підтримуючи того учасника процесу, з яким ідентифікує себе/ демонструє себе і власне особистісне ставлення до ситуації, що досліджується, а вербальними особливостями передачі такої позиції взагалі не переймається.

3.2. Чи здатен свідок абстрагуватися від власних індивідуальних особливостей і подавати конкретну інформацію і за яких умов така абстракція можлива.

З урахуванням зазначеного наведені вище особливості доцільно викладати в окрему таблицю, в якій визначати як відповіді на запитання характеристики свідка, так і формулювати саме запитання такому свідку з урахуванням його позиції та інших особливостей.

Таблиця може бути такою, як продемонстровано на стор. 53.

При формулюванні запитань (представниками сторін, державного обвинувачення, захисту) вказані особливості доцільно враховувати ще на стадії підготовки формулювань запитань свідкові. Особливості формулювання можуть полягати, зокрема, в особливостях конструкцій запитання: особливостях звернення, акцентах у запитаннях, додаткових тезах, які відволікали б свідка від предметів заангажованості, акцентували його увагу на необхідності сутнісного підходу до подачі інформації, абстрагували його відповідь і виводили її на конкретні показання, необхідні для оцінки, дані, факти, пояснення.

Очевидно, що серед інших критеріїв, зокрема в нашій державі, основною причиною демонстрації заангажованості свідка в суді є відсутність належного рівня відповідальності свідка за поведінку в суді, а також відсутність судової практики за притягнення до кримінальної відповідальності за завідомо неправдиві свідчення або відмову давати показання.

Однак відсутність належного застосування такої відповідальності — не привід для ескалації хибних свідчень. Кожен свідок попереджений

про відповідальність, тому, даючи хибні показання, він діє завжди умисно. І дисциплінуючий характер навіть задалегідь зробленого попередження не лише про кримінальну відповідальність за хибні свідчення, а й про міру відповідальності, як доводить практика, має достатньо суттєвий вплив на поведінку свідка при відібранні його свідчень.

Є вірогідність, що свідок, навіть і попереджений додатково про відповідальність, даючи показання, висловлює власне бачення, обумовлене винятково його світоглядом, оцінками та визначеними вище індивідуальними особливостями, і при даванні показань не повною мірою усвідомлює, що саме є суттю його показань, а що буде «відфільтроване» протоколом — він висловлює власне бачення. А таке бачення без контролю додатковими запитаннями може бути надто суб'єктивним, і переймає на себе оціночну функцію в суді, що впливатиме на його подальшу поведінку при даванні показань.

Тому, незважаючи на позицію суду в даному випадку, учасники процесу повинні забезпечувати належне контролювання показань заангажованого свідка, зокрема, шляхом постановки йому конкретизую-

чих, уточнюючих запитань, інколи риторичних запитань, які в деяких випадках можуть сприйматися як троллінг, але змушуватимуть свідка спростовувати їх і таким чином давати аргументовані відповіді або доводити власні аргументи.

Потрібно також враховувати той факт, що ставлення свідка до суду, особистості судді також не нейтральне. Суддя, який викликає симпатію свідка, залежно від його позиції по відношенню до позову/обвинувачення, виступає для нього екраном, в якому свідок бачить реакцію на свою відповідь. Запитання суду в такому випадку переважно оцінюватимуться свідком як певні підказки або напівправляючі. Часті випадки, коли одне й те саме запитання, поставлене не-симпатичним для свідка учасником процесу і суддею, який йому імпує, отримують кардинально протилежні відповіді.

У разі ж якщо свідок з власних причин суддю не приймає позитивно, його реакція на запитання може коливатися у межах усього негативного спектру емоцій: від байдужості до своєї відповіді до відвертої агресії (така поведінка свідка впливатиме і на оцінку його судом, оскільки докази судом мають оцінюватися на основі переконань суду. Отже, агре-

сивний свідок і його показання суддю не переконують, адже останній є живою людиною з власними емоціями, яка підсвідомо «захищається» від інформації, яка є для неї власне неприйнятною: викрики, зауваження, принизливі висловлювання тощо).

Резюмуючи наведене вище, треба підкреслити, що свідок у процесі формально є одиницею нейтральною, саме на показаннях свідків ґрунтується безліч рішень судів. У той же час саме свідок є найбільш уразливим до обрання позиції певної сторони при своєму виступі у судовому процесі, що обумовлено його індивідуальними особливостями, почуттями, емоціями, особливостями спілкування тощо. Важко саме через це взагалі говорити про незаангажованість свідка. Навіть за умов повністю нейтрального ставлення до подій, що є предметом розгляду, психіка людини обирає найбільш привабливу до певної події поведінку. І обвинувачувати в цьому можна лише природу. Тому на представника сторони в процесі має покладатися функція обрання таких механізмів, які максимально об'єктивували б свідчення, забезпечували б принцип належності і допустимість доказів.

Приблизна таблиця підготовки до допиту заангажованого свідка

Індивідуальні особливості свідка	Оцінка індивідуальних особливостей свідка (+/-) і інше	Вірогідність	Запитання
Позиція свідка	Обвинувачення	Упереджений проти запитань захисту	
		Не має власної позиції щодо ситуації, лише емоційну	
		Може давати свідчення, абстрагуючись від позиції обвинувачення, у разі аргументованого акценту на такій потребі	
Самоідентифікація	+ — з представником потерпілого	Даватиме «очікувані» відповіді за запитання від обвинувачення та представника потерпілого	
		Варто очікувати агресії на запитання захисту	
		Якщо представник потерпілого очевидно помилився, може змінити свою позицію «прикріплення», але позиції обвинувачення підтримуватиме	
Індивідуальні особливості	Чоловік	Якщо суддя — жінка, намагатиметься «давити» показаннями тощо	
	55 років	Вірить тільки своїм переконанням тощо	
	Повний	Може негативно приймати інших струнких учасників процесу	
	Нервовий	Буде агресивним при постановці неприємних для нього запитань, плутатися в показаннях, коли нервуватиме	
	Вдвєць	Якщо потерпіла жінка, явна агресія до підсудного	
	Двоє дочок 20 та 17 років	Негативно сприймає підсудного через його стать і вік	
Державний службовець	Негативно сприймає підсудного через те, що останній не має постійної роботи		